

Erkendelse og samtale

Humanisme og Kristendom

Til Andreas Simonsen på 60-årsdagen.

Fredag den 3. november 1978 påbegyndes en samtale-række af de fire nære venner, Hans, Lise, Ole og Rudi. De skiftes til at være værter, og i aften er de hos Rudi, der er opsat på at få en rigtig samtale i gang. Han er inspireret af at man nu for anden gang i løbet af meget kort tid har indsat en ny pave og vil gerne gøre sig klart hvad autoritets-troskab er. Men midt i sin iver glemmer han ikke at være omsorgsfuld over for sine gæster, især er han opmærksom på at Ole, som har en lang og krævende arbejdsdag bag sig, måske er for træt til en virkelig samtale, hvor man undersøger problemer, smager på dem, sammenholder deres forskellige ingredienser og sammenligner hinandens indtryk: »Skal vi hellere holde os til de sædvanlige emner — tidens aktuelle problemer eller personlige ting?» (p. 18), spørger værten med en umiskendelig sokratisk munter venlighed.

Og selvfølgelig vil Ole være med til at tale om tilværelsens grundlæggende spørgsmål, for »en moderat træthed forsvinder jo i reglen, når man kommer ind på inspirerende emner«. (p. 18)

Andreas Simonsens hovedværk *Humanisme og Kristendom* fra 1980 behandler vor kulturs forsøg på at tyde eksistensen. I 5 samtaler der strækker sig fra november 78 til november 79 sætter de fire venner sig for — ud fra deres egen situation — at komme til klarhed over hvem de er, både hvem de tre andre er, hvem de selv er, og hvad nutidige og gamle tænkere og skribenter kan give af inspiration og forståelse.

Andreas Simonsen har skrevet bogen — hvad der er karakteristisk for ham — fordi han finder den nødvendig. Han søger kraft til hvad han ser som »(...) den kamp, vi står i.

Nemlig kampen (...) for at udfylde vor tids — vist sidestykke — livssynsvacuum (...)» (p. 11).

I den fjerde samtale, hvor der tales om forbrydelse og straf, får vi et godt eksempel på at vores samfund ikke bygger hverken på noget bevidst menneske- eller livssyn. Det er Lise der er imod al hævntrang i straf ligesom så mange, men hun har også mærket sig en kronik fra Politiken den 23. september 76, hvor kronikøren mente at al straf er hævn, og det kan hun slet ikke gå ind på. Hun afviser at straf ikke skulle have præventiv virkning, selv om det jo er en almindelig påstand, og siger: »Påstanden om, at straf overhovedet kun har meget ringe afskrækkende virkning, strider mod sund fornuft og har vel hovedsagelig sin baggrund i, at videnskabsmænd må koncentrere sig om mennesker, der har begået en lovovertrædelse, og ikke i tilsvarende omfang kan få analyseret personer fra den formentlig meget store, tildels usporlige gruppe, der har *undladt* en sådan på grund af frygt for straffen.« (p. 174). Lidt senere (p. 175) vender hun problemet en gang til, idet hun harmes over at folk interesserer sig voldsomt for gerningsmanden men viser sig lunkne og blaserte over for offeret. Dette er blot et eksempel på hvordan vi i dag i vores verden lever blødsødent og ukærligt.

At de fire venner således også taler om aktuelle emner er altså ingeniørlunde udelukket. For det er uomgængelig nødvendigt at hente inspiration fra folk i hele kulturens forløb for at erkende hvor man selv må tage fat og handle så samfundet forbedres, fordi det nu er os der skal tage ansvaret for hvad der sker. Vi må søge de gamles løsninger — ikke for slavisk at følge dem, men for — også her i dialog — at nyde deres frugter og få energi. Der er altså ikke tale om enten tænkning eller handling som om de to var modsætninger, men det er tværtimod først når tænkning og handling i fuld udfoldelse samarbejder, at der kan komme noget frugtbart ud af det.

Denne holdning kalder Andreas Simonsen med eksistens-teologerne dialektisk eller efter Niels Bohr, som er hans store inspirator, komplementær.

En komplementær livsholdning viser sig i praksis hvor ratio, fornuften, og intuitionen (der er »karakteristisk ved en afgørende *umiddelbar* faktor, for så vidt som den spontant stiger frem fra det *ubevidste*, der ligger inde med tal-løse erfaringer, man har gjort og bevaret uden at registre det, (...)) (p. 290) virker sammen.

Ansaret er et andet hovedord. Det er altid kompletteret af en brændende ydmyghed: »Jeg kan således ikke give dig et svar, der gør krav på almen gyldighed, men kun et *personligt*« (p. 262), siger Rudi, der er forfatterens talerør. Den almen gyldige anvisning der alligevel kommer til at ligge i bogen er, at man via dialogen — også mellem meget forskellige mennesker — kan lytte og tale sig frem til de punkter der er fælles. Andreas Simonsen mener nemlig at vi i alt for høj grad bruger vores intelligens til at analysere, og det kan jo i sig selv være udmærket, men det duer ikke hvis analysen ikke bliver kompletteret af sin tilsyneladende modsætning, nemlig at vi bruger vores intelligens også til, i selve analysearbejdet, at finde fællestræk frem, som kan give os forståelse for hinanden.

Denne forståelse skulle vi kunne få ved at arbejde med den komplementære kultur vi lever i, som er den hellenistiske og den jødisk-kristne: »Lyset fra Akropolis og lyset fra Sinai og Golgata er — *oplevet elementært*, som *livgivende* — eet. Forskelligheden er kun en lignende som i det fysiske lys, hvor den også først fremtræder ved *refleksion*, — der jo afslører det hvide lys som dels blå, dels rødt. Tilsvarende kunne jeg måske sige om det åndelige lys, der udgår fra vor fortids mest beåndede humanistiske og bibelske forkyndere, at *mit* prisme klarest reflekterer dets blå stråler, *dit* på skønneste måde dets røde« (p. 279), siger Rudi til Lise.

På bogens omslag ses Yin-Yang-tegnet, som Niels Bohr valgte til sit symbol for det komplementaritetsforhold han opdagede inden for atomfysikken og vedkendte sig som grundtræk i tilværelsen. Tegnet består af en cirkel der ved en S-lignende linje er opdelt ligeligt i en lys del, Yang, repræsenterende himmelsiden, og en mørk del, Yin, repræsenterende jordsiden, dog således at den lyse del rummer en

lille mørk cirkel og omvendt. På omslaget ses i den blå himmelsides jordiske del en portrætbuste af Sokrates og i den røde jordsides himmelske cirkel Kristushovedet fra El Greco's »El Espolio«. Så enkelt og dog så raffineret er læseren ledet ind på forfatterens anliggende allerede inden bogen er blevet åbnet.

Sproget er noget særlig bemærkelsesværdigt. I forordet skriver Andreas Simonsen: »Jeg har i vidt omfang givet afkald på at fastholde det talesprog, der jo benyttes i virkelige diskussioner; den retfærdiggørelse, at bogmennesker (...) ofte har en tendens til at tale som bøger, vil jeg ganske vist fremføre (...)« (p. 13). Dertil må jo nok siges at man, hvis man taler om filosoffer og teologer og virkelig prøver at klargøre både deres syn og i lyset heraf sit eget, nødsages til at bruge længere sætninger end hvis man taler om dagsaktuelle emner, allerede af den grund at man ved dagsaktualiteterne på forhånd kender en del til stoffet. Så det er naturligt nok, men forfatteren har en særegen glæde ved at skabe ord, adjektiver, som det ses ovenfor: »sidestykkeløse livssynsvacuum«, men især adverbier. Når Rudi f. eks. siger om Sløk og Sölle at de er »(...) to af de intensest borende og grundigst udredende eksistenstænkere (...)« (p. 261), så er det meningen at læseren virkelig skal forstå hvor dybtgående og klar deres tænkning er, og man standser lidt og må tænke selv på grund af den overrumplende form; og når Rudi (p. 68) kalder Platon »krystalklart tænkende og helhjertet livsbekræftende«, holdes vi nok tilbage i et langsommere læsetempo på grund af adverbiernes tyngde, men aner samtidig at det er med Rudis vilje, for at man skal forstå at der også her er tale om et komplementært forhold, at tænkning og engagement kun tilsyneladende er modsætninger.

Om dialogformen står der i forordet (p. 10): »Jeg har valgt en form, der er *dialogisk* i den forstand, at de behandle livsanskuelser fremstilles og konfronteres i tænkte samtaler mellem fire repræsentanter: de optrædende personer er således kun ordførere (personificeringer), ikke karakteriserede i øvrigt (som individer); og dialogerne er hovedsagelig kun udførte som tankeudvekslinger, altså med et mini-

mum af de konkrete træk, der kendetegner virkelige samtaler. Der prætenderes altså ikke egentlige dialoger, livsbilleder (...). Af personerne er Rudi kun halvt fiktiv, idet han repræsenterer den form af religiøs humanisme, jeg selv bekender mig til og for så vidt slet og ret er *mit talerør* (tilkendegivet ved, at han har fået mit mellemnavn). (...) De øvrige personer er helt fiktive: deres navne er valgt som enkle og almindelige og med henblik på begyndelsesbogstaverne, idet Hans repræsenterer humanismen i dens radikale form — over for Rudis religiøse —, Lise en liberal kristendom og Ole en ortodoks. (...) De tænkes alle som enlige.«

Her har forfatteren (hvad der måske er hyppigere end man skulle tro?) været så dybt inde i sit arbejde at han har ladet sig narre af sig selv og sin beskedenhed, for der er faktisk blevet fire ret så lebendige folk ud af det.

Ole, den rettroende, er vært den 8. juni. Vi ved allerede at han er et uhyre arbejdsomt menneske, og denne aften beskæftiger han sig stort set med at lytte og tilberede aftenkaffen og bollerne til pausen. Men han har ikke noget særligt godt helbred; ved den sidste samtale har han været meget syg og glæder både ved i det hele taget at være kommet og ved at deltage livligt i diskussionen. Det er karakteristisk for ham at han gerne vil finde de helt rammende udtryk, og at han skal have tid til det. Han har sikkert et arbejde hvor han er vant til at administrere og koordinere, men han er nok ikke helt fortrolig med at skulle gøre rede for sin livsholdning.

Vi møder vennerne som modne mennesker, så derfor er der ingen klar besked om hvorfor de er blevet som de er, men Ole er i hvert fald ikke egentlig autoritetstro. Han følger blot med lethed de kristne dogmer uden at stille sig yderligere spørgsmål. Han synes — og har måske også erfaret — at mennesket i bund og grund er syndigt, og han føler selv at han ikke ville have noget håb hvis Kristus ikke personligt havde taget hans sag på sig. Forsoningslæren er ham en trøst og anfægter ham på ingen måde. Men han vil og kan ikke tjene Rudi i at oplyse hvad autoritetstroskab er, for om han så også er ortodoks, så er det dog ikke i den gam-

le forstand fra det 17. årh. Oles ægte fromhed viser sig bl. a. i at han afviser alle de gamle gudsbeviser; men han elsker kristendommen sådan som han har fået den overleveret, og er faktisk en glad person, der mere bekymrer sig om sine venners — efter hans mening — noget blodfattige holdninger. Han har selv følt sig inspireret af Barth og Olesen Larsen, der fordømmer oplevelse i modsætning til tro, og han beundrer Sørensen, Prenter og Lindhardt. Arvesyndsdogmet fra ca. år 400 er grundlaget for hans menneskesyn, men med hele sit praktiske levesæt har han ikke brug for at gruble ret meget, men er en rund, glad og varm ven at have.

Som hans modpol står den radikale humanist Hans. Hans har tillid til mennesket som begreb, til menneskets fornuft og giver sig tilfreds med en omgang med mennesker hvor gengæld betinger at man opfører sig tåleligt over for hinanden, men han lader sig dog — omend nødtvungent — rive med af Lises varme, hvor Ole, der måske er knapt så betaget, straks har set Rudis begejstring og driller ham med den i al venskabelighed. På en måde kan man ikke lade være med at komme til at holde af Hans, at han vil deltage i de lange udredninger, for det er ofte tydeligt at han er skræmt ved at se for meget på sig selv. Han er som det stille vand og har en tendens til at løbe fra det meget artikulerede. Det ville simpelthen være for stærkt at gå ind på at indrømme noget med Gud. De mødes hos ham store bededags aften og skal tale om etikken og dens forankring. Det er den 10. maj, og de har ikke set hinanden siden de var hos Lise den 28. januar, for Lise var ude at rejse i påskeferien. Hans kan også godt føle sig lidt udenfor, for mellem de to første besøg var det jul, og Rudi havde bragt 2. juledag hos Ole. Men nu ved bededagsferiens begyndelse, en ferie der kun på historisk-kynisk måde har med kristendommen at gøre, er det altså hos Hans. Han har interesseret læst Nietzsche, men afviser med foragt den anarkisme som Stirner skriver om i sin *Den eneste og hans ejendom*. Han elsker Horats og synes at »mennesket skal simpelthen følge sin naturs stærkeste drift (mod lyst) og vil så nødvendigvis, når det sker med vidererækkende er-

kendelse, opføre sig retfærdigt og overhovedet etisk — som en forudsætning for den højeste lykke: et harmonisk samliv med mennesker (specielt lovprises venskabet).« (p. 133f.). Desuden føler han sig i pagt med Hobbes, Spinoza, Lessing, Hume, Rousseau og — lidt modvilligt — Kant, som jo er påvirket af kristendommen.

Men bogens altdominerende hovedpersoner er dobbeltmennesket Lise og Rudi; Lises personlige varme giver hende endnu flere erkendelsesredskaber end de andre har. Hun er beskeden og praktisk og sørger, da det er hendes tur, for at kaffemaskinen gør en Marthas arbejde, mens hun selv får tid til både at tale og lytte. Hun skulle jo repræsentere den liberale kristendom, men i virkeligheden er det omvendt, hun repræsenterer ikke den, men den får vægt og varme og personlighed af hende, for når hun siger at hun forstår kristendommen symbolsk, så er man nødt til at tro det milde og medfølende væsen i hvis nærhed det — ikke mindst for læseren — er godt at være. Hun udstråler en tryghed som nok ingen kan få bugt med, fordi hun henter den fra en skjult kilde der ikke kan tømmes, hverken af skeptikere eller nogen slags menneskelig lidelse.

At Rudi, der føler sig så stærkt grebet af begge vor kulturens fundamenter, føler sig draget af Lises varme, er indlysende. Hans studier i klassisk filologi og tysk, hans lytten og talen til eleverne — og hans egenartede forfatterskab — alle disse ting har medvirket til at skærpe hans intellekt. Han er med sin klare tænkning ikke i stand til at tro på en personlig gud, men modsat Hans vedkender han sig at han så forfærdelig gerne ville. Derfor er det spændende at høre den energiske og glade Ole, der med sit livsmod selv viser at den konkrete kristendomsforståelse er virkelig nok, men det er endnu langt vigtigere for ham at lytte til Lises fromhed. For hun er nok kristen, men hun forstår kristendommen symbolsk. Hun er liberalt kristen.

Ligesom et symbol er et tegn, sådan er for Lise kristendommen et sprog. Den gamle syndefaldsmyte f. eks. taler sandt om mennesket og dets fald hver dag, når det vil sin egen magt i stedet for at leve på Guds nåde. Historien

hjælper hende til at forstå både sig selv og medmenneskene, sådan som også jødedommen opfatter den, og hun kan ikke gå ind for dogmet om arvesynden, som først blev definitivt udformet af Augustin ca. 400 efter Kr.

Ole finder derimod at kristendommen står og falder med det dogme, og det er klart nok set fra hans side, hvis der skal tegnes en cirkellinje fra den første Adams fortællelse til den andens (Kristi) frelsesgerning. I denne samtale (p. 88f.) godtgøres hvor væsentlig dialogformen bliver, og i hvor høj grad man på den måde kan påvise både den klare forskel og det væsentlige fællesskab. Rudi forstår sig selv som religiøs humanist, d. v. s. han bygger nok sit liv mest på den græske tradition og finder tillid til mennesket bydende nødvendig, hvis vi skal komme nogen vegne, men han kan ikke komme bort fra at mennesket er svagt, måske nok velvilligt, men også i høj grad magtesløst, at det ikke kan selv, hverken klare de store ufattelige lidelser det kan komme ud for, eller gøre sig fortjent til alle de forskelligartede former for lykke det får. Derfor er Rudi religiøs; han opfatter livet og sine venner som et under og en gave — en opgave han må tage op. Desværre, og han beklager det virkelig, hindrer hans forstand ham i at tro på en personlig gud som han kan tale med og takke, og derfor er det så vigtigt for ham at lytte til Lise og hendes Morten Pontoppidan, fordi Gud for hende er — omend symbolsk — dog personlig. Især hviler hun urokket i troen på Gud som en kærlig fader. Rudis forstand bliver så at sige hans svaghed, men hvor Ole med sin konkrete holdning må skræmme ham, kan Lises kunstneriske væsen kun tiltrække ham som en drik køligt vand.

Mens Rudis skarpe hjerne, på ironisk vis, netop bliver hans handicap, når det gælder troen på en personlig gud, har Lise fået et ekstra erkendelsesredskab: behovet. Ja, ved første øjekast er det ganske ejendommeligt, fordi vi normalt anser behov som et fænomen der hører til en anden kategori end erkenderedskaberne. Men ved nærmere eftertanke viser det sig nok at vi har taget fejl. Vi tænker vel almindeligvis at erkendelsen kommer efter behovet,

men måske var det værd at efterprøve om behovet ikke skulle være det første skridt til forståelse og udforskning. Den dristighed og åbenhed hvormed Lise, der jo også er et praktisk højt begavet menneske, forstår både behov (p. 261) og kærlighed (p. 256) som erkenderedskaber, gør hende netop til den ene side af det komplementære væsen Lise-Rudi. Til gengæld må hun med sin udvidede erkendelsesmulighed hele tiden erkende sammen med Rudis skarpe men indskrænkede forstand for ikke at ende i den rene ønsketænkning, og her ser vi netop hvordan de to modsætninger kun er tilsyneladende og kun i samtænkning og -arbejde kan blomstre og sætte frugt.

Dette påfaldende faktum har sat mig på sporet af en detektivopgave: Andreas Simonsen siger i forordet at Rudi er hans talerør, og hvis man kender blot nogle af hans andre bøger, eller hvis man bare har lyttet til *Ved dagens begyndelse* om lørdagene i juli måned, tvivler man ikke på det. Går man så et skridt videre, ser man at bogen er tilegnet hans kone »Else (...) i taknemmelighed for grundlæggende inspiration«. Når dertil kan konstateres at både navnet Lise og navnet Else er kortformer for Elisabeth, ligger det ikke fjernt også til Lise at finde en levende model. Hvad angår Ole og Hans kan jo enhver tænke på hvem han nu synes. De findes i hvert fald i dagens Danmark, og det er disse fire menneskers fortjeneste at de har gidet lytte til hinanden, at de har været lige så ivrige efter at udnytte deres høreret som deres taleret. Det er et held for os som læsere at Andreas Simonsen finder glæde i at udrede alle de indviklede tråde, så at vi lærer vores egen kultur at kende og forhåbentlig bliver inspireret til handling.

Marianne Olsen.